

Ik had zoiets van “doei”. Interactioneel sociolinguïstische aspecten van van-citaties.

Ingrid C. van Alphen, Taalwetenschap, Universiteit van Amsterdam, Spuistraat 210; 1012 VT Amsterdam i.c.vanalphen@uva.nl

In: T.Koole, J.Nortier en B.Tahitu (red) 2006, *Artikelen van de 5^e Sociolinguïstische Conferentie*. Delft: Eburon, pp. 29-42.

1. Introductie

Zowel door leken als door linguïsten wordt de ‘nieuwe’ quotatiemarker *van* in de volgende zinnen 1-5 in het Nederlands als kenmerk van vrouwelijk (Foolen, te verschijnen), oppervlakkig (‘sloppy’ van Mulken 1999) of ‘laag-opgeleid’ of ‘verloederd’ taalgebruik gezien (leken, Doosje 2002). In België is de ik-heb-zoiets-van constructie in maart 2004 uitgeroepen tot nummer 1 van de ‘volksgergissen’.¹

1. Toen had ik zoiets **van** “*doei!*”
2. Dan denk je **van** “*waar ben je nou mee bezig?*”
3. En dan is het goed dat je zegt **van** “*het was fout en dat erken ik ook*”
4. En toen dacht ik **van**: “*hé dat is opvallend*”
5. Ik vind dat we op moeten passen voor een soort van papegaaiencircuit **van**: “*de burger ziet dat niet*”²

In dit artikel onderzoek ik wat de sociolinguïstische status is van zogenaamde nieuwe quotatieven, i.h.b. het Nederlandse *van*, maar bovenal richt ik mij op de interactionele functie(s) van ‘van-citaties’ in het Nederlands³. Daartoe maak ik eerst een uitstapje naar vergelijkbare nieuwe quotatieven in andere talen. Vervolgens ga ik nader in op het Nederlandse *van* via een literatuuroverzicht en een theoretische analyse van de functies die *van* zou kunnen hebben. Hierbij maak ik gebruik van de semantisch pragmatische analyse van de vorm en de inhoud van van-citaties in 3 Nederlandse corpora (Corpus Amsterdamse Spreektaal 1975;1995; van Alphen Puber Corpus 1999, van Alphen Citaten Corpus 2005).

Een en ander leidt tot de voorlopige conclusie dat *van* niet zomaar voor *alle* ‘citaten’ of innerlijke monologen in de directe rede gebruikt wordt, maar vooral vooraf gaat aan *dispreferente* of *contrasterende* uitingen. Hieruit volgt dat *van* niet alleen een *discourse marker* is (*quotatiemarker* Foolen te versch, Hengeveld 1994) en ook niet slechts een *hedge* of afzwakker van de precisie van de juistheid van het ‘citaat’ (van Mulken 1999) maar ook een *stance marker*. *Discourse stance*, te onderscheiden in epistemische, deontische en affectieve stance, is de linguïstische expressie van attitudes, gevoelens en oordelen betreffende de propositie in een uiting (o.a. Berman et al 2002).

2. Quotatief markeerders in Engels en andere talen

De initiatie van nieuwe quotatieven als *go* en *like* en sinds kort ook *be+all* in het Amerikaans-Engels wordt toegedacht aan jonge meisjes, de zogenaamde Valley Girls rond 1983 (Buchstaller 2002, Dailey-O’Cain, 2000; Waksler 2001). In Israël wordt een hele jonge generatie (v/m) benoemd naar het nieuwe quotatief: de ke’ilu generatie (Maschler 2001).

Doorgaans wordt het gebruik van *be+like* of *go* in Engelstalige landen geassocieerd met tieners en twintigers (Blyth et al.1990; Ferrara & Bell 1995; Singler 2001 e.v.a).

Voor wat betreft variatie naar sekse liggen de opvattingen enigszins gecompliceerder. Romaine & Lange (1991) troffen in het Amerikaans Engels *like* meer aan bij vrouwen, Ferrara & Bell (1995) vonden dat in 1990 ook, maar constateerden in 1992 en in 1994 geen sekseverschil meer. Voor het Canadees Engels vonden Tagliamonte en Hudson (1999) ook geen sekseverschil, maar voor het Brits Engelse *like* wel een voorkeur bij vrouwen terwijl Blyth, Recktenwald & Wang (1990) dat weer bij mannen aantreffen. Toch lijkt de stereotiepe opvatting gehandhaafd dat zowel de quotatief *like* (*I'm like "so?!"*) en de focuser *like* (*I was like hungry*) vooral door vrouwen wordt gebruikt. Dailey-O'Cain (2000) richtte zich speciaal op het gebruik én de perceptie van beide *like's* in het Canadees Engels en zij toont afdoende aan dat leeftijd wel, maar gender niet van invloed is op het gebruik ervan. Toch blijft men het gebruik van *like* als 'vrouwelijk', 'uneducated and lazy' taalgebruik zien (Dailey-O'Cain 2000:70). Interessant genoeg kwam uit de matched guise test naar voren dat de sprekers van correcte grammaticale zinnen zonder *like* als minder beleefd en minder vriendelijk worden gezien. Het 'incorrecte' doch informele *like*-gebruik wordt kennelijk geassocieerd met solidariteitskenmerken (aardig, vriendelijk, opgewekt) en de 'correcte' vorm met statuskenmerken (geleerd, intelligent). Omdat mensen volgens Dailey-O'Cain de solidariteitskenmerken stereotiep met 'vrouwelijkheid' associëren en de laatste met 'mannelijkheid' denken zij dat het gebruik *like* 'vrouwelijk' zou zijn. Voor andere talen, zoals het Duits (*und ich so/er so* Golato 2000), Spaans (*o sea* Schwenter 1996), Grieks (*kano* Siamou 2004) wordt wel gewezen naar jeugdige sprekers als innovatoren, maar blijkt sekse geen rol te spelen. Ziv (1998) stelde voor het Hebreeuwse *kaze* dat het speciaal voor adolescenten (v/m) de uitdrukking van hun totale *non-commitment* is.

Voor het Nederlands komt dan de vraag op of dat laatste de reden voor MP Balkenende is om de van-citatie zo vaak te gebruiken?

Voor wat betreft de interactionele functies van de nieuwe quotatieven in het Engels valt er een snelle ontwikkeling naar een soort arbeidsdeling in interactie aan te wijzen. Buchstaller (2002) stelt dat de traditionele quotatieven *say* en *think* meer de propositionele inhoud van een (innerlijk) citaat benadrukken, terwijl *like* en *go*, als nieuwkomers in het quotatief systeem eerder het 'hoe' benadrukken, het demonstratieve, schilderende zoals van Mulken (1999, zie hieronder) het noemt. Voor het Nederlands zou dan *van* achter 'zeggen' of 'denken' deze functie hebben ingenomen.

Maar ook het gebruik van *like* of *go* is niet arbitrair of alleen maar *cool*, stelt Buchstaller (2002:15url): *like* is als een wildcard en totaal 'uncommitted' ten opzichte van de epistemiciteit van wat volgt. *Go* echter, blijkt vaker waargebeurde taal te introduceren. Waksler (2001) toont dat citaten die voorafgegaan worden door *all* (*she's all "no"*) bij uitstek een subjectieve karakterisering zijn van iets of iemand op een bepaald moment. Vanwege de recente intrede in de jeugdcultuur is *all* meer semiotisch gemarkeerd dan *like* of de oudere quotatieven, aldus Bucholtz & Hall (2005) die een nog verfijndere sociolinguïstische variatie aangeven: 17-jarige meisjes met een Nerd-identiteit in California gebruiken *go* en *like*, maar hun klasgenootjes met een Populaire identiteit gebruiken het hippere *all* als in: Oh I was *all* "*can I join your club?* [maar niet heus] And they're *all* "*no*" and I was *all* "*I don't like you either*". Het is niet oninteressant om hier aan te halen dat volgens de auteurs deze vermeende citaten de functie hebben om negatieve evaluaties te geven van anderen en daarom impliciet positieve van zichzelf!

Met andere woorden: in het Engels zijn verschillende quotatief markeerders (of liever: discourse markers) voor verschillende groepen sprekers verschillende interactionele functies gaan innemen. Wat betekent dit nu voor het Nederlands waar zo veel gebruik gemaakt wordt van slechts het woordje *van* voor een ‘citaat’ van de eigen of andermens woorden of gedachten?

3. De Nederlandse van-citatie

3.1 Literatuuroverzicht

Afgezien van anekdotische evidentie waaruit kan worden afgeleid dat de quotatief *van* al in de jaren zestig van de vorige eeuw in het Nederlands werd gebruikt (en verguisd) is de eerste publicatie hierover pas in de jaren zeventig⁴. Verkuyl (1976) schreef voor het eerst over het gebruik van *van* als inleider van een citaat. Hij bespreekt deze *van* in relatie met de taalhandelingswerkwoorden ‘denken’, ‘zeggen’, ‘vertellen’ en ‘beweren’ en noemt deze nieuwe functie het performatieve *van*. Verkuyl wijst als een van de eersten op het feit dat de spreker bij het uiten van zulk een citaat, eerder dan in de indirecte rede, geïnteresseerd lijkt te zijn in de *vorm* van de uiting boven de propositionele inhoud ervan. Verkuyl doet in zijn artikel geen sociolinguïstische uitspraken over welke mensen deze vorm wel of niet zouden gebruiken en hij bespreekt ook nog niet de Ik heb zoiets van-constructie.

Hengeveld (1994:8) stelt daarentegen onomwonden in de eerste zin van zijn artikel getiteld ‘Ik heb zoiets van: *ze bekijken het maar!*’ “In de jaren tachtig werd, in eerste instantie vermoedelijk in kringen van sociale wetenschappers, maar later ook in bredere kring, de constructie geïllustreerd in de titel populair.” Hengeveld constateert dat deze ‘relatief buitenissige nieuwvorming’ als een quotatief voegwoord moet worden opgevat, analoog aan talen met oude quotatief markeerders zoals het Nama Hottentot en het Krongo. Hengeveld zag echter een aantal restricties voor de complementeerder in de van-constructies: alleen directe rede en uitsluitend *exclamatieve* zinnen. In 6a hieronder is de betekenis van het complement een verzuchting maar bij indirecte rapportage in 6b is de betekenis fundamenteel veranderd in een neutrale constatering. Hengeveld beperkt zich in deze bijdrage overigens tot de Ik heb zoiets van constructie. Verderop in dit artikel zal ik terugkomen op het verschil in taalhandeling van indirecte en directe rede.

- (6) a. Ik heb zoiets van “*dat is onbereikbaar*”
 b. Ik dacht dat dat onbereikbaar is

Coppen (1994) wijdt ook enkele woorden aan ‘die verwerpelijke constructie met zoiets van’. Hij constateert dat *van* als functie heeft dat het de directe rede aankondigt en vraagt zich af waarom dat zo is. Als grappig (?) antwoord geeft hij dat je als spreker van een schrijftaal toch iets moet, en wel *van* gebruiken als talige vervanger van het leesteken voor de aanduiding van directe rede: de zoiets van constructie is wel spreektaal, maar ze is bedoeld om een schrijftaal constructie uit te drukken. Maar waarom dat zo zou zijn, laat hij in het ongewisse.

In 1999 doet Van Mulken als eerste empirisch onderzoek naar dit “fenomeen dat kenmerkend genoemd mag worden voor het hedendaagse gesproken Nederlands” (van Mulken 1999:325) en zij noemt zinnen als (7) een ‘sloppy citaat’.

(7) toen had hij zoiets van: “*nou laat maar zitten ook*”

Met de notie ‘sloppy citaat’ geeft Van Mulken aan dat de spreker bewust aanduidt dat het hier om een ‘citaat bij benadering’ gaat. Uitgaande van Tannen (1986), die stelt dat geen enkel citaat een reële poging is om woordelijk iemands uiting te herhalen, benadrukt Van Mulken de denkbeeldige weergave van wat in het verleden gezegd of gedacht is. Het gaat dus bij het sloppy citaat om de reproductie van wat iemand *deed*, in termen van taaldaden of illocuties dus, hetgeen Verkuyl (1976) ook al had opgemerkt. Het gebruik van het voorzetsel *van*, dat merkwaardigerwijs door van Mulken een ‘randverschijnsel’ wordt genoemd, benadrukt dat wat volgt niet-letterlijk en dus niet-documenterend is, maar ‘zo ongeveer’: een geselecteerde, schilderende illustratie voor de hoorder. Slechts 13 van de 350 citaten in Van Mulkens corpus zijn *documenterend* of letterlijke representaties van de woorden van iemand anders of van de spreker zelf in een andere tijd. Ook al is er geen sprake van uitbundige of prosodische markeringen, Van Mulken noemt deze citaten toch dramatiserend: omdat ze de luisteraar bij het verhaal betrekken, is er toch sprake van retorisch en persuasief taalgebruik en in termen van Brown en Levinson (1978) dus van positieve of solidariteitsbeleefdheid omdat de directe rede de *common ground* tussen spreker en luisteraar te versterkt. De gebruikers trachten middels deze drempelverlaging de hoorders bij de les te houden, aldus van Mulken.

Vervolgens verschijnen er geen publicaties over van-citatie in het Nederlands, maar in 2003 doet mijn doctoraalstudent Daniel Vecht een linguïstisch en sociolinguïstisch onderzoek naar van-constructies. Vecht krijgt hiervoor de beschikking over het Corpus Amsterdamse Spreektaal van het Meertens Instituut, dat bestaat uit alledaagse gesprekken van Amsterdamse vrouwen en mannen, verdeeld naar lage en hoge sociale klasse, opgenomen in 1975 en 1993. Hierdoor zijn we in staat empirisch te toetsen of het gebruik van de van-citatie inderdaad is toegenomen gedurende de jaren 1975 en 1993, en of er onverhoopt sprake is van klasse- of sekseverschillen.

Vooraf: in dit onderzoek is gekozen om de ‘hoeveelheid’ van-citatie te bepalen door uit te gaan van alle citaten die de gespreksdeelnemers uitten in de directe rede (met en zonder *van* = 100%) en daar dan het percentage van te bepalen van citatie die vooraf worden gegaan door *van*, als in (8) toen zegt me vriend van “*nou, das belachelijk!*”⁵

Het antwoord op de vraag naar een eventuele toename van het gebruik van de van-constructie door bovengenoemde Amsterdamse proefpersonen, is niet onverwacht: was het gemiddelde gebruik per persoon van *van* voor de directe rede in 1975 39%, in 1993 is dit 58%. De meerderheid van de in totaal 211 citatie in de directe rede was in 1975 dus nog zonder *van*. De proefpersonen waren toen tussen de 20 en 25 jaar. Achttien jaar later, in 1993 is deze verhouding, bij dezelfde personen dus, omgedraaid: van in totaal 262 citatie in de directe rede wordt meer dan de helft voorafgegaan door *van*.⁶ Bovendien toont Vecht aan dat in de loop van de tijd de citatie linguïstisch complexer zijn geworden: een uitbreiding van werkwoorden buiten de verba dicendi, meer naamwoordelijke hoofden, etcetera (Vecht 2003).

Voor wat betreft *klassenverschillen* is het opvallend dat in 1975 de mensen uit de hogere klassen (=beroepsgroep 5 en 6, Nijmeegse beroepenklapper) significant vaker *van* plaatsten voor hun directe redes dan mensen uit de lagere sociale klasse (beroepsgroep 1 en 2): respectievelijk in 53% en 26% van hun totaal aantal directe citatie (98 en 113). Dit is tegen de heersende stereotype opvattingen in. Uitsluitend Hengeveld voorspelde dat ‘sociale wetenschappers’ dit vaker zouden gebruiken. In 1993 is het klassenverschil zelfs

toegenomen: gemiddeld 80% van de 140 citaties van de hogere klasse is dan in een van-vorm terwijl dit bij de lagere klasse 36% is van totaal 122 directe citaties. De meerderheid is bij de lagere klasse dus nog steeds ‘met zonder van’. Over het gehele corpus heen is er dus een significant groter gebruik van *van* door de mensen uit de hogere klasse: 58% tegen 31%.

Voor wat betreft *sekse* is de distributie van *van* opmerkelijk: in 1975 gebruikten de mannen relatief meer van-citaties dan de vrouwen (respectievelijk 44% en 35%) maar in 1993 is het gebruik ervan bij de vrouwen meer toegenomen dan bij de mannen: 63% van de citaties bij de vrouwen is dan in de vorm van een van-quote, bij de mannen is dit 53%. Als we er van uitgaan dat de constructie sinds de jaren zestig verder in 1975 in opmars was, kunnen we opereren dat voor het Nederlands de innovatie van dit nieuwe quotatief te wijten/danken is aan hoge witte mannen.

Op grond van het bovenstaande en dataverzamelingen ben ik tegenwoordig van mening dat er zo’n sprake is van een verbreiding van van-quotes over alle groepen en klassen en leeftijden en seksen en etniciteiten van het Nederlands (inclusief het Surinaams Nederlands e.d.) dat het niet meer opportuun is naar sociolinguïstische variatie te zoeken.

Tot slot vermeld ik hier nog Foolen (te versch.) die de vraag centraal zet naar het gebruik en de verspreiding van de quotatief-markeerders *like*, *go* en *all* en hun tegenhangers in diverse talen. Foolen wijst op het mondiale en sterk metalinguïstische bewustzijn dat gepaard gaat met de intrede van deze nieuwe quotatief markeerders: de connotaties daarvan zijn niet erg positief, doorgaans worden ze als oppervlakkig taalgebruik gezien. Hij oppert voorzichtig een relatie met ‘*women’s speech*’ voor zover het waar zou kunnen zijn dat jonge vrouwen in gesprekken meer op zoek zijn naar het delen van ervaringen dan jonge mannen. Foolen concludeert dat vooral de quotatief markeerders met een comparatieve betekenis grond (zoals *like*, *comme*, en het Nederlandse *van*) gebruikt worden vanwege hun multifunctionaliteit: om een vergelijking aan te kondigen tussen de aankomende *quote* en het origineel, dat nooit meer letterlijk verwoord kan worden, de zogenaamde ‘constructed dialogue’ (Tannen 1986; Clark & Gerrig 1990; Van Mulken 1999). Hier heeft de markeerder de functie van *hedge* omdat de quote niet verbatim kan zijn. Maar dit leidt ook tot een scherpere reproductie van het origineel, waarbij bepaalde karakteristieken van het origineel extra benadrukt worden, aldus Foolen die dit *typification* noemt (zie ook 4.1). Ook Van Dale (2005) spreekt in dit verband in termen van het beschrijven van karakteristieken, zoals we hieronder zullen zien.

4. Interactionele functies van de Nederlandse van-citaties

In deze paragraaf probeer ik de betekenis, in termen van interactionele functies, te achterhalen van *van* op grond van literatuur en empirische evidentie. Allereerst treffen we in de nieuwste Van Dale (2005) tussen de 55 betekenissen van het voorzetsel *van* nr. 32 en 38 aan, die zo op het oog verwant zijn aan onze nieuwe functie van *van* (cursiveringen IvA):

Van, betekenis 32:

“Als voorzetsel met een expressief karakter ter inleiding van indirect (sic) aangehaalde woorden of natuurgeluiden”

- dat ze binnenkomen van: *ik zal dat zelf weleens even oplossen*
- mijn hartje gaat van *rikketikketik*

Van, betekenis 38:

“de eigenschap of kwaliteit wordt aangeduid door een imperatieve of vragende zin of iets dergelijks”

- die jongen had een scheur in zijn broek van *wat heb ik me jou daar*
- (elliptisch) van 't zelfde. Als antwoord op een gelukwens.

Wanneer we 32 en 38 combineren dan leidt dat tot: *van* als voorzetsel met een expressief karakter ter inleiding van direct aangehaalde woorden (in imperatieve of vragende zin ‘of iets dergelijks’) of natuurgeluiden die ‘een eigenschap of kwaliteit van iets of iemand aanduiden’. Hierbij is het opvallend dat Van Dale vast houdt aan de benoeming *voorzetsel* (bij voegwoord *van* vinden we niets) terwijl er sprake lijkt te zijn in het Nederlands van een grammaticalisering van *van* naar een discourse marker met de (meta)pragmatische functie om de daarop volgende ‘direct aangehaalde woorden of natuurgeluiden’ in te leiden.

De vraag is nu echter wat er precies wordt ‘ingeleid’? Wat wordt er eigenlijk gereproduceerd in de ‘citaties’?

Hieronder geef ik een overzicht van de functies die het nieuwe *van* volgens mij allemaal bedient. Het feit dat het bij de *van*-citaties om rapportages in de directe rede gaat en niet om de indirecte rede speelt daarbij een fundamentele rol. Voor beide vormen van citeren geldt dat het een vorm van reflexief taalgebruik is, waarbij in de directe rede de spreker het perspectief en de originele stem van het gerapporteerde overneemt en net doet of dat echt is gebeurd. In de indirecte rede wordt de ‘originele’ uiting verwoord vanuit het perspectief van de huidige spreker, waardoor deze explicieter de uiting evaluerend overdraagt. De directe rede geeft niet alleen de inhoud van een uiting weer, maar stelt daarbij de vorm op de voorgrond. Daarom kan de directe rede een variëteit aan verbale en zelfs non-verbale constructies bevatten die niet (of zelden) in de indirecte rede kunnen: incomplete zinnen, subjectloze imperatieven, noun phrases+vocatieven, gebaren en non-lexicale geluiden, lichaamshoudingen, gezichtsexpressies; innerlijk gevoelens, attitudes en andere monologen; taboes en profane uitdrukkingen (lijst opgesteld op basis van: Blyth, C., S. Recktenwald & J. Wang (1990); Ferrara & Bell 1995; Golato 2000; Lucy 1993a, 1993b; Schourup 1983)

Hieronder doe ik enkele voorstellen voor functies van de Nederlandse *van*-citatie.

4.1. Epistemic Stance (marking epistemicity)

Een van de meest genoemde functies van *van*, en vergelijkbare markers met een comparatieve grondbetekenis zoals *like en comme*, is dat het een signaal is van de spreker dat het navolgende citaat natuurlijk nooit een letterlijke reproductie kan zijn. Sprekers geven zo aan dat er slechts sprake kan zijn van een benadering van het origineel, dat het niet om een verbatim quote gaat, maar om iets vergelijkbaars, comparatiefs. (Tannen 1986, Clark & Gerrig 1990, Van Mulken 1999) Hier is dus sprake van een meta-pragmatisch middel: niet de onderliggende propositie in de quote wordt ‘gehedged’ maar de verwoording daarvan. Bovendien hoeft de uiting zelfs helemaal niet ooit gerealiseerd te zijn: er is dan ook sprake van *constructed dialogue* (Tannen 1986) door de huidige spreker.

Een tweede functie zou zijn dat *van* – omdat de quote immers niet verbatim is - ook aangeeft dat de hoorder het navolgende ‘citaat’ moet interpreteren als een prototype of type van een uiting (of gevoel of gedachte) van iemand in een bepaalde specifieke omstandigheid. Koven (2001) wijst hierbij op de cultuurspecifieke invulling van sociaal

herkenbare prototypes of ‘types of personae’ en ook Van Dale (2005) bespreekt dit *van* in termen van karakteristieken. Zoals reeds eerder vermeld, noemt Foolen dit *typification* waardoor zelfs een scherpere reproductie dan het origineel zelf gegeven wordt. Een ondersteuning hiervoor vond ik letterlijk in de nieuwe Russische quotatief *típa* (‘van het type’; ‘sort of’) als in

(9) Я **такой типа** “ну нет” ja takoj tipa "nu njet!" oftewel: ik zo van: “*echt niet!*”⁷

4.2. Expressive Stance (mimetic enactments; sharing)

Positieve of solidariteitsbeleefdheid

Een derde functie die de nieuwe quotatieven wordt toegedicht, – en dat heeft in feite niet zoveel met de quotatief marker zelf te maken – is dat deze een uiting in de *directe* rede introduceert, waardoor er sprake is van levendig, intens, en verbeeldend taalgebruik. Hierdoor wordt een emotie gedeeld met de hoorder, of, in termen van positieve of solidariteitsbeleefdheid, (Brown en Levinson 1987) de *common ground* tussen de spreker en de hoorder wordt versterkt (Golato 2000, Foolen te versch, Van Mulken 1999, Buchstaller 2002). De gesprekspartners hebben zodoende bijna hetzelfde ‘beleefd’ doordat de spreker de hoorder een bepaalde belevens laat ervaren door het als het ware na te ‘spelen’. Dit sluit aan bij de verandering tegenwoordig in westerse samenlevingen van een kennis- of een diensteneconomie tot een belevens- of entertainmenteconomie (Pine & Gilmore 1999). De spreker creëert niet alleen een ‘ervaring’ voor de hoorder maar wordt een entertainer die - in ‘linguïstische termen - de ‘enactment’ van een speech event uitvoert.

Negatieve of respectbeleefdheid

Interessant genoeg geeft de beleefdheidstheorie van Brown en Levinson (1987) ook grond om het gebruik van *van* plus directe rede te verklaren in termen van negatieve of respectbeleefdheid. Het gaat dan om het voorschrift ‘zwak af’, zoals in: ‘Ik heb een *soort van* hekel aan’; gebruik een hedge, een partikel, woord of woordgroep die een bewering of vraag afzwakt, zoals in (10) waarin de gezichtsbedreigende uiting ‘jij bent gek’ - vermomd als retorische vraag - ingebed is in een van-citaat:

(10) “Ik krijg iets van “*ben je nu helemaal gek geworden?*”

Zoals we zien komt uit (10) nog een ander argument naar voren waardoor we deze vorm van overdracht van een ‘emotie’ onder negatieve beleefdheid kunnen scharen. De ingebedde zin is niet een oprechte vraag om informatie maar een retorische vraag. Brown en Levinson (1987:223) noemen expliciet het stellen van retorische vragen als een vorm van negatieve beleefdheid: de spreker nodigt de ander uit om in te stemmen met zijn of haar eigen gedachtegang, waardoor de ander een actieve rol toebedeelt krijgt in de discussie, maar wel in de geest en de woorden van de spreker (zie voor de ongewenste interactionele kracht van vragen Van Alphen 2004). In mijn quotes-verzamelingen komen veel retorische vragen voor, nl. in een kwart van de gevallen. Dat er nog meer redenen zijn om (10) en vergelijkbare zinnen ook te scharen onder negatieve beleefdheid omdat hier voldaan wordt aan de voorschriften ‘geef hints’ of ‘wees vaag’ zal ik nader toelichten in paragraaf 5.

4.3. Linguïstische simpliciteit (perceptief en productief)

Een afgeleide van het argument dat de directe rede een vorm van positieve beleefdheid is en dus van drempelverlaging, is dat de directe rede het voor de hoorder cognitief eenvoudiger maakt om de taaluiting te begrijpen. Bovendien stelt het aan de productiekant de spreker in staat om lange samengestelde en ondergeschikte zinnen te vermijden. Door dit nog eens extra te markeren met *van* helpt de spreker actief de hoorder de shift van rapporterend tot gerapporteerd taalgebruik in zijn of haar *background assumptions* aan te passen.

Overigens kan ik mij niet aan de indruk onttrekken dat deze versimpeling een reden kan zijn voor het folklinguïstische oordeel om de quotatief *van* te diskwalificeren. Simplificeren wordt kennelijk niet op prijs gesteld. Voor de overheid is het kennelijk de reden om *van* in de uitgeschreven interviews van Balkenende weg te censureren!⁸

4.4 Persoons-wisseling (Speaker role demarcation)

Een ander argument voor het ontstaan van het van-citaat zou gaan om de meervoudigheid aan perspectieven, identiteiten of ‘voices’ van de postmoderne mens. Zowel Golato (2000) als Foolen (te versch.) opperen dit als een reden voor het mondiaal toenemen van de nieuwe quotatieven. Dit verklaart dus wel de toename in directe redes of ‘voices’ maar nog niet het ontstaan van een nieuwe quotatief-markeerder zoals na oude als ‘zeggen’ of ‘denken’. Hieronder geef ik een redenering die dit laatste zou kunnen verklaren.

Er zijn redenen om aan te nemen dat het belangrijker is om een shift in *background assumptions* aan te geven wanneer de spreker zichzelf aanhaalt dan een ander, omdat de spreker van de huidige zin en die van de gerapporteerde een en dezelfde zijn. Zo constateerde Jucker (1993) bijvoorbeeld, dat de discourse marker ‘well’ vaker voorkomt aan het begin van direct gerapporteerd taalgebruik van de spreker zelf: *I said: well I don't know*, dan van een ander, *he said: I don't know*. In het geval van *van* zou dat dus betekenen dat - doordat mensen om de een of andere reden anderen deelgenoot zijn gaan maken van hun *eigen* emoties en *inner thoughts* in de directe rede - er behoefte ontstond aan een scherpere markering van de rapporterende en de gerapporteerde ik. Hierbij is de aanname dat zinnen in *van*-citaten hoofdzakelijk door de ik-persoon geproduceerd worden. Dit is in ieder geval duidelijk bij de “ik heb zoiets van” emotiezinnen en ook verder is gemiddeld 55% van al mijn corpora in de ik-vorm of in het ‘generische je’⁹.

Fading out: dissociatie en associatie

In onze zoektocht naar een verklaring voor de voorliefde van mensen om zogenaamd letterlijk te citeren is het interessant om de blik te richten op het einde van een citaat waarin een andere spreker dan de ik wordt opgevoerd. Sommige talen hebben een conventionele unquote marker – vaak een clitic – die op het laatste woord het eind van de quote aangeeft (bv. Nepalese talen, Kaukasische of Japans zie Golato 2000; Bolden 2004). Wanneer een taal dat niet heeft, zal de spreker doorgaans via lexicale (*weet je wel? ne? right?*) of prosodische markeringen aangeven dat het gerapporteerde beëindigd is, dat hij of zij niet meer met de stem van de ander (of als zichzelf in een ander tijdstip) spreekt en dat de spreker weer verantwoordelijk is voor de huidige uiting.

Bij van Mulken (1999) zagen we echter al dat de meerderheid van haar sloppy citaten nauwelijks prosodische markeringen heeft, Bolden (2004) vindt eenzelfde resultaat

voor het Russisch en ook in mijn data komen – behalve in het puber corpus¹⁰ - nauwelijks prosodische markeringen voor. Bolden (2004) introduceert hiervoor de notie *fading out* waarmee verwezen wordt naar een *fuzzy boundary* aan het eind van een quote waardoor er ambiguïteit ontstaat of de huidige spreker of de geciteerde (nog) spreekt. Dit heeft twee functies: de spreker kan de verantwoordelijkheid - indien bevestigd - van het gezegde afschuiven op de aanvankelijk geciteerde spreker. Maar aan de andere kant kan een spreker zich ook juist associëren met de woorden van een ander (alignment) zonder daar expliciet over te zijn. Hier wordt dus listig gebruik gemaakt van verschillende ‘voices’ en verantwoordelijkheden. Ook het afschuiven van verantwoordelijkheid noemen Brown en Levinson (1978:206) een vorm van negatieve beleefdheid “as the report becomes less ‘quoty’ and more ‘gisty, the more the speaker commits himself to an interpretation of what was said, since he reports the speech act(s) done and makes reference unequivocal.”

4.5. Evidentiality marker: upgrading

Een andere reden voor een voorkeur voor het gebruik van de directe rede is in termen van evidentialiteit. Omdat sprekers geen directe toegang hebben tot de geesteswereld van derden, markeren zij doorgaans hoe zij aan informatie van die ander zijn gekomen. Op de schaal van evidentialiteit is de informatie verkregen van de persoon zélf de beste vorm, de tweede is de eigen observatie en de derde is van horen zeggen (Bolden 2004). De laatste is in termen van validiteit van de rapportage dus het minst geloofwaardig en dus waarderen sprekers hun kennis van een (vermeende!) gebeurtenis of van de innerlijke staat van een derde op door het te presenteren *alsof* iemand dat zo tegen hen gezegd heeft en dus in een ‘zogenamd citaat’ zoals in (3) waarin Balkenende pretendeert dat Hoogervorst (=ik) direct erkende een braakbeweging te hebben gemaakt terwijl Wouter Bos sprak: (3) en het goed dat je zegt “*het was fout en dat erken ik ook*”.

4.6. Affective Stance (van als hedge van de propositie)

Deze laatste interpretatie is ingegeven door het empirische feit dat een nadere beschouwing van de inhoud van de quotes in mijn verzamelingen aan het licht bracht dat *van* bijna voornamelijk Negatieve (afkeurende, aan- of vermanende, verzuchtende) of Contrastieve beweringen of emoties (stances) inleidt (zoals te zien is in figuur 1)

Onderstaande – depressief makende - taxonomie ontstond toen ik alle citaties in mijn verzamelingen uit hun context haalde en los achter elkaar zette. Indien de lezer dit nu doet met de voorbeeldzinnen 1-12 uit dit artikel dan overkomt hem of haar hetzelfde.

Figuur I. TAXONOMIE VAN-QUOTES: Enkele voorbeelden.

ALLE: SUBJECTIEF

A.: NEGATIEF (95%)

I. AFKEUREND

1. *nâh, dat, dat wil ik niet.*
2. *nâh: dat is flauwekul.*
3. *dat doen we niet*
4. *is dat alles, die kop?*
5. *ja het is nou wel mooi geweest*
6. *nog steeds niet aangekleed?*
7. *nou nou dat loopt daar helemaal uit de hand*

II. AAN/VERMANEND [IMPERATIEF]

1. *nou lees nou eens een, een goed boek*
2. *hee hou jij je muil effe*
3. *nou je kan het beter zo doen*
4. *wil je wel weer even aan de slag gaan?*
5. *kan het wat zachter?*

III. AFZWAKKEND/ TERUGTREKKEND

1. *ja nee dat heb ik ook wel eens gehoord maar verder weet ik het niet*
2. *ja: moet je er toch niet al te veel van voorstellen.*
3. *Die ouders moeten het verder zelf maar regelen*
4. *Die burger die ziet dat niet*

IV. CONTRASTEREND/NEGATIEF

1. *ehh: nou ik heb hem niet eens gezien*
2. *ehh nou die heeft niet (sic) veel gedronken gaat niet echt goed zo eh*

V. ONUITVOERBARE WENS en/of VERZUCHTING (zie ook Hengeveld 1994)

Dit is een onverwachte categorie van innerlijke monologen waarbij mij opviel dat achter elk van deze uitingen “maar dat gebeurt vast niet” gezet of gedacht kan worden.

1. *eigenlijk zou ik vandaag gewoon naar de kapper moeten gaan
en het eraf moeten laten knippen [maar dat gebeurt vast niet]*
2. *nou, als we dan tien jaar samen zijn, dan gaan we trouwen,
dus dat is dan in tweeduizend tien [maar dat gebeurt vast niet]*
3. *misschien wil die politieauto wel doorrijden [maar dat gebeurt vast niet]*
4. *ja, ik moet écht een nieuw zwempak kopen [maar dat gebeurt vast niet]*

VII VERBAZING

1. *jezus christus!* [de krokusjes komen op]
2. *huh, okeeeee.* [een kip ziet een gevallen vrouw]

B: POSITIEF (5%)

Er is maar één echt positief geladen citaat en wel in de zin: En dan denk je “*daar doe je het voor.*” (=een compliment op het werk).

Het opvallende verder is dat daar waar de inhoud van de ‘quote’ wel positief is, zoals in de opgewekte:

(11) *ik ga es lekker een meisje versieren, ik ga me lekker de hele avond vermaken, ik ga dansen*”

dit ingebed is in de trieste hoofdzin met negatie: “Het is ook niet zo’n jongen van --- (11)”

Deze verzameling van subjectieve uitspraken en verzuchtingen overziend, zou ik de inhoud van de quotes voorlopig willen samenvatten in de alledaagse noties: Gemopper & Gemekker.

5. Conclusie: (12) Het is heel moeilijk om te zeggen van “*nou daar ben ik het niet mee eens*”

In dit paper heb ik geconcludeerd dat de nieuwe van-citatie niet (meer) onderhevig zijn aan sociolinguïstische variatie: daar waar in andere landen vergelijkbare quotatieven geïnitieerd lijken te zijn door jongeren is in Nederland het gebruik van van-citatie begonnen door hooggeschoolde witte mannen (vermoedelijk sociale wetenschappers), en weldra overgenomen door vrouwen en meisjes, door lagere klassen, door multi-etnische groepen Nederlands-sprekenden en door alle leeftijden. Er is een aantoonbare toename in gebruik tussen 1975 en 1993.

Het achterhalen van het waarom van de populariteit van deze nieuwe quotatief, of liever gezegd discourse of stance marker, is een aanzienlijk ingewikkelder taak. Hierbij was de vraag impliciet: welke interactionele functies vervullen van-citatie eigenlijk? Constaten dat *van* (en *like* en *comme*) een comparatieve betekenis grond heeft, geeft nog geen inzicht in welke rol dit ‘van’ in het Nederlandse taalgebruik en -systeem in is gaan nemen.

Bij de interpretatie van van-citatie is het ten eerste van belang om te realiseren dat het om taalgebruik in de directe rede gaat en dus om reflexief, metapragmatisch taalgebruik. Een aantal van de hier genoemde interactionele functies van van-citatie komen voort uit de combinatie van+directe rede: een spreker onttrekt zich door de directe rede (Ik had zoiets van “doei”) van een persoonlijk evaluatie die wel duidelijker wordt bij de indirecte rede: Ik had het gevoel dat ik afstand moest nemen van dat slechte voorstel (o.i.d.)

Ten tweede is het van belang om de opvallende negatieve semantische ladingen van de ‘citaten’ bij de interpretatie te betrekken. Ik kan me niet voorstellen dat de overdosis aan negatieve inhoud géén rol zou spelen in het ontstaan en bestaan van deze van-citatie. Zijn mensen vanaf de jaren zestig negatiever geworden en/of zijn zij dispreferente uitingen juist meer gaan inbedden? Durven mensen tegenwoordig wel te doen alsof ze de gezichtsbedreigende vraag te stellen *of iemand helemaal gek geworden is?* Maar nog niet recht in het gezicht en zonder afzwakkingen? Is een toenemend gemopper en gemakker mede de oorzaak van het ontstaan van nieuwe quotatieven, of liever gezegd *stance markers* omdat elk vermeend citaat een duidelijke mening/attitude/gevoel van de sprekers tentoonspreidt. Geen enkele quote is een neutrale constatering. Niemand zegt ooit: ik/hij had zoiets van “*wat een fijne verjaardag!*” Leg mensen deze zin voor en men denkt dat het ironisch bedoeld is... En indien men een dispreferente propositie zogenaamd in de mond van een ander legt, dan is men bezig die ander negatief af te schilderen. Indien men echter een negatieve of dispreferente propositie van zichzelf in de directe rede representeert dan probeert men doorgaans door vaagheid of hints de hoorder om de tuin te leiden en doet men een dwingend beroep op de hoorder om dat wat werkelijk bedoeld wordt zelf af te leiden.

Ten derde is het van belang om te beseffen dat veel van de (negatieve) citaten niet werkelijk zijn geuit, maar dat de sprekers performances geven van prototypische sprekers of uitingen en gedachten binnen hun taalgemeenschap: ‘images of locally imaginable kinds of speakers’ met register en al, (Koven 2001:550), typetjes zowel van zichzelf als van een ander dus. Hierbij valt op dat het om het naspelen van taalgebruik gaat. Er lijkt wel sprake te zijn van een metatalig soort van *pretend speech* (naar analogie van *pretend play*).

In het algemeen is het zo dat bij de van-citatie de hoorders maar zelf gevolgtrekkingen moeten maken. Daarbij moeten ze putten uit een verzameling cultuurspecifieke geconventionaliseerde uitdrukkingen of uitroepen waarover kennelijk overeenstemming is tussen de spreker en de hoorder of verondersteld wordt te zijn¹¹. In het geval van “*doei*” is er sprake van een typisch Nederlandse manier om aan te geven dat men

op zijn zachts gezegd licht ontstemd is. Voor een buitenstaander die dit woede-register niet kent (zoals ook “*goedemorgen*” of “*bedankt*”) zegt de spreker kennelijk plotseling iemand vaarwel. De hoorder moet daar zelf uit afleiden dat..., eh ja wát eigenlijk precies?! In termen van de beleefdheidstheorie van Brown en Levinson (1987) is hier dus alweer sprake van negatieve beleefdheid omdat voldaan wordt aan de voorschriften ‘geef hints’ of ‘wees vaag’ hetgeen ook ironisch wordt bewerkstelligd door vragen als “*nog steeds niet aangekleed?*” of het nog vagere “*duh?*” e.d.

Maar wat heeft dit nu allemaal met Balkenende te maken?

Wanneer we voorbeeldzin 4 van het begin van dit artikel weer naar voren halen dan zien we dat MP Balkenende niet uit de voeten komt met zijn opmerking (4) En toen dacht ik van:” *hé dat is opvallend*” de interviewer vraagt hem dan ook meteen: “En wat vindt u daar *dan* opvallend aan? Wat leidt u daar uit af?” Waarop Balkenende als niet direct antwoord geeft:

“*We zijn al heel snel bezig dan met een soort politiek spel*”

En met politieke taal, zou ik willen stellen: waar de verantwoordelijkheid wordt afgeschoven, de burgers maar moeten raden wat de premier en de ministers bedoelen en de sprekers maar voorgeven alsof ze erbij en deskundig waren. In dit licht bezien is het niet vreemd dat juist in de jaren zestig sociale wetenschappers de van-citatie hebben omarmd. Wat wel vreemd blijft, is dat, terwijl overal ter wereld nieuwe quotaties ontstaan, dit uitsluitend in Nederland in de hogere en mannelijk kringen is ontstaan. Het gebruik ervan door de MP is daar voor buitenlandse linguïsten een verbijsterend voorbeeld van¹²

Noten

¹ <http://www.fmradio.be/new/nieuws.php> De andere ergernissen uit de enquête van Radio 1 in België waren: ‘wij zijn goe bezig’ en ‘we gaan ervoor’ “De 'Ik heb zoiets van'-prijs werd gewonnen door Bart Peeters

² 1-2 zijn uit mijn verzameling Citaties uit huis tuin en keukengesprekken. 3-5 zijn geuit door MP Balkenende [29 /11/05 radio 1; ned 2] 3: ‘dat’ = dat Hoogervorst zijn vinger in zijn keel stak terwijl Bos sprak; 4: dat=dat Wouter Bos niet over ‘Kabinet’ sprak maar over ‘Verhagen en Balkenende’ 5: dat= dat de burger lastenverzwaring niet opmerkt. NB: geen enkele voorbeeldzin is verzonnen.

³ Het gaat hier om het Nederlands in Nederland en niet in voormalige koloniën e.d.. De van-constructie lijkt zich echter ook over de andere ‘Dutchess’ te verspreiden en over etnische varianten van het Nederlands in Nederland. Zoals in: Ik heb zoiets van “*zolang ik in het huis van mijn moeder woon draag ik geen hjaab alleen als ik naar de moskee ga*” Maryam S. 19 jaar Utrecht. <http://www.moslima.nl/nwmoslimas/maryamS.html> en zie noot 1

⁴ De van-constructie bestond al in de jaren ‘60 gezien de herinnering van een mijner (oudere) studenten aan een gymnasium te Haarlem in die jaren waar het streng verboden was zo’n ‘vreselijke’ zin te uiten.

⁵ Tegenwoordig ben ik van mening dat beter alle ‘reported speech’ (alle directe en indirecte redes) als uitgangspunt moet dienen om mogelijke verandering of variatie in linguïstische vormgeving ervan te bepalen.

⁶ Helaas valt mijn hypothese niet te toetsen dat mensen in het algemeen meer zijn gaan ‘citeren’ in de directe rede (met of zonder van) gedurende dit tijdvak omdat de hoeveelheid gespreksmateriaal verschillend is.

⁷ *Tipa* is sinds een jaar of tien een nieuw quotatief voor jongeren (v/m) rondom St Petersburg, en heeft een comparatiefbetekenis: ‘van het type’ ‘sort of’. Met dank aan Ekaterina Bobyleva (personal communication)

⁸ Zoals uit een vergelijking van geschreven en gesproken interviewteksten blijkt [Van Alphen forthcoming]

⁹ Corpus Vecht: 55% (n= 260); VanAlphen CitatenCorpus 56% (vd.88) Pubers: 8 vd. 14 totaal.

¹⁰ Zie van Alphen (1999); zowel de meisjes als de jongens uiten in hun onderhandelingsgesprekken nauwelijks van citaties, respectievelijk 6 en 8 van-citaties (op respectievelijk 2252 en 1695 beurten).

¹¹ Een Anonieme Beoordelaar opperde het interessante idee dat *van* vaak vaste uitdrukkingen inleidt en dat die meer negatief dan positief zouden zijn. Vooralsnog zie ik gezien de diversiteit in mijn data daar geen reden toe.

¹² Mesthrie, R. (oktober 2002) personal communication.

Literatuurlijst

- Alphen, I.C. van, (1999), *Variatie in verbale interactie (v/m). Een sociolinguïstisch onderzoek naar de vorm en de functie van het taalgebruik van adolescente meisjes en jongens*. Diss. Amsterdam: Academische Pers B.V.
- Alphen, I.C. van, (2004), How to do things with questions’: interactional power and stance taking. In: Comorovski, I. & M.Krifka (2004), *Proceedings of the Workshop Syntax, Semantics and Pragmatics of Questions*, ESSLLI04, Nancy, France, 57-66.
- Berman, R.A., H.Ragnarsdóttir, & S. Strömqvist (2002), Discourse stance: written and spoken language. *Written Languages and Literacy*, Vol.5, 2: 255-289.
- Blyth, C., S. Recktenwald & J.Wang (1990), I’m like, “Say what?!”: A new quotative in American oral narrative, *American Speech* 65: 215-227.
- Bolden, G. (2004), The quote and beyond: defining boundaries of reported speech in conversational Russian. *Journal of Pragmatics* 36: 1071-1118.
- Bucholtz, M. & K. Hall (2005), Identity and interaction: a sociocultural linguistic approach. *Discourse Studies* 7 (4-5): 585-614.
- Buchstaller, I. (2002), *He goes and I’m like*: The new quotatives re-visited. Paper presented at NWA 30. Raleigh, North Carolina
<https://www.ling.ed.ac.uk/~pgc/archive/2002/proc.02/buchstaller02.pdf>
- Clark, H. & R. Gerrig (1990), Quotations as Demonstrations. *Language* 66: 764-805.
- Coppen, P.A. (1994), Zoiets als van Victor Borge, *Neder-L*, april: www.neder-l.nl/archieven/miniaturtjes
- Daillet-O’Cain, J. (2000), The sociolinguistic distribution of and attitudes toward focuser *like* and quotative *like*’: *Journal of Sociolinguistics* 4/1: 60-80.
- Doosje, M. (2002), Website: *De Anti ZOIETS VAN-homepage*: www-th.phys.rug.nl/~doosje/driek.nl.
- Ferrara, K. & B.Bell (1995), Sociolinguistic Variation and Discourse Function of Constructed Dialogue Introducers: The Case of *be + like*. *American Speech* 70:265 -90.
- Foolen, A. (te verschijnen), Marking voices in discourse. Quotation markers in English and other languages.

-
- Golato, A. (2002), 'n innovative German quotative for reporting on embodied actions: Und ich so/und er so 'and I'm like/and he's like' *Journal of Pragmatics* 32: 29-54.
- Hengeveld, P.C. (1994), Ik heb zoiets van: "ze bekijken het maar!", in F.G. van Werkgem *Dubbel Nederlands. 23 opstellen voor Simon C. Dik*: 8-12
- Jucker, A.H. (1993), The discourse marker *well*. A relevance theoretical account. *Journ. of Pragm.* 19: 435-453.
- Koven, M. (2001), Comparing bilinguals' quoted performances of self and others in tellings of the same experience in two languages. *Language in Society*, 30: 513-558.
- Lucy, J.A. (1993a), Reflexive language and the human disciplines, in J.A.Lucy (ed) *Reflexive Language Reported speech and metapragmatics*: 9-32. Cambridge University Press
- Lucy, J.A. (1993b), Metapragmatic presentationals: reporting speech with quotatives in Yucatec Maya, in J.A.Lucy (ed), *Reflexive Language Reported speech and metapragmatics*: 91-125. Cambridge University Press
- Mulken, M. van, (1999), 'Sloppy citaten in gesprekken, in E.Huls & B. Weltens (eds) *Artikelen van de derde Sociolinguïstische Conferenti*: 325-332 Delft: Oburon.
- Maschler, Y.(2001), Veke'ilu haraglayim sh'xa nitka'ot bifnim kaze (and like Your Feet Get Stuck Inside Like'): Hebrew kaze ('like'), ke'ilu ('like'), and the decline of Israeli dugri ('direct') speech, *Discourse Studies*, 3:295- 326.
- Pine II, B. J. & J. H. Gilmore (1999), *The Experience Economy: work is theatre and every business a stage*. Harvard: Harvard Business School.
- Schourup, L. (1982),. "Quoting with go `say'." *American Speech* 57: 148-49.
- Schwenter, S. A. (1996), Some reflections on 'o sea': a discourse marker in Spanish, *Journal of Pragmatics* 25: 855-746.
- Siamou, M. (2004) 'A 'new' quotative in Greek? Master Thesis Linguistics, University of Amsterdam.
- Tannen, D. (1986) Introducing constructed dialogue in Greek and American Conversational and Literary Narrative, in F. Coulmas (ed) *Direct and Indirect Speech*: 311-332. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Tannen, D. (1989), *Talking voices. Repetition, dialogue, and imagery in conversational discourse*. Cambr.U.P.
- Vecht, D. (2003), De van-citatie in de Nederlandse Spreektaal. Een linguïstisch en socio-linguïstisch onderzoek. Doctoraalscriptie Taalwetenschap Universiteit van Amsterdam.
- Waksler, R. (2001), A New All In Conversation, *American Speech*, 76, 2: 128-138.
- ZIV, Y. (1998), Hebrew KAZE as discourse marker and lexical hedge: Conceptual and procedural properties, in: A.H. Jucker & Y.Ziv, *Discourse Markers: Descriptions and theory*: 203-221. Amsterdam: John Benjamins